

O PRESENTE VOLUME

O MSG ten previsto, como xa dixemos, recoller información sobre tres grandes apartados ou temas da sociolingüística: en primeiro lugar, a competencia lingüística e a lingua inicial; en segundo, os usos lingüísticos; e, por último, as actitudes lingüísticas. Este volume, primeiro dos previstos, dedicámolo á descrición e análise da competencia lingüística e da lingua inicial en Galicia. O termo competencia lingüística ten sido usado de moi diversas maneiras na lingüística da segunda metade do século, pero nos ámbitos máis próximos ou propios da demolingüística acostúmase entender por competencia lingüística o dominio que o falante ten das distintas destrezas dalgunha variedade lingüística determinada, xa sexa entendela, falala, lela e/ou escribila. Este é o sentido que ten neste traballo.

Por lingua inicial entendemos, á súa vez, aquela á que o individuo está exposto desde o seu nacemento no ámbito familiar, e que é a primeira en adquirir. Trátase, na maior parte dos casos, da lingua da familia, transmitida de pais a fillos, dunha xeración a outra¹. A característica máis

¹ Dado que isto non sempre é así, decidimos chamarlle sempre lingua inicial á primeira lingua aprendida. Tense ás veces empregado o termo lingua materna con este mesmo valor, a causa da súa coincidencia babilual, mais nós non pretendemos igualar o que é a lingua tradicional da familia -dos pais, dos avós, etc.- e a lingua inicial. Entendemos que o termo lingua materna pode chamar a erros.

salientable da lingua inicial é que se aprende espontaneamente na interacción cotiá a través da conversación. En comunidades lingüísticas onde conviven dúas ou máis linguas, coma no caso do galego, pode haber individuos bilingües iniciais. Debido á permeabilidade da sociedade galega, hai casos nos que os pais proceden de ambientes lingüísticos diferentes, polo que cada un ou os dous poden falarlles ós fillos en linguas diferentes. Deste xeito, pódese pensar na familia coma nunha rede de relacións con diferentes ámbitos caracterizados polo uso de códigos distintos, por unha mestura de códigos, pola súa alternancia nos mesmos ámbitos, etc.

Tanto a competencia lingüística coma a lingua inicial son especialmente importantes á hora de confeccionar un mapa sociolingüístico. A súa inclusión nun volume conxunto xustifícase pola relación existente entre ambas. En termos xerais, parece claro que os individuos deben ser máis competentes na lingua na que aprenderon a falar. Sen embargo, isto non é tan evidente cando nos referimos exclusivamente á competencia escrita aprendida na escola, xa que a lingua inicial incide fundamentalmente na competencia oral, tanto activa (falar) coma pasiva (entender).

Este volume recolle información sobre a competencia do entrevistado e dos seus pais e avós, segundo a estimación do propio entrevistado. Pretendíamos ter información inter- e intraxeracional das catro destrezas lingüísticas básicas representadas en dous eixes distintos: oral/escrita, activa/pasiva. Por outra banda, necesitabamos ver o resultado das correlacións entre estas habilidades e as variables de carácter social, polo que elaboramos unha matriz de cruzamentos na que estas últimas actuaron como variables independentes. Así, tivemos en conta o sexo, a clase social, os estudos, a profesión, o hábitat e a idade dos entrevistados á hora de elaboralos índices de frecuencia e de porcentaxes. Durante as exploracións realizadas tivemos en conta tamén a lingua habitual dos entrevistados, que serviu como variable de control para analiza-los posibles cambios en relación coa lingua inicial.

Ademais das preguntas relacionadas coa competencia e a lingua inicial, tamén nos pareceu oportuno introducir unha cuestión relacionada cos ámbitos nos que o entrevistado aprendeu o galego. Queríamos saber, en primeiro lugar, qué outros medios, á parte da familia, son os habituais para a aprendizaxe da lingua galega. Coñecido isto, interesábanos comprobar se había algunha relación entre as distintas canles de adquisición da lingua e o seu dominio, ou a procedencia sociodemográfica dos falantes.

As preguntas que achegan as variables independentes empregadas neste volume xa foron tratadas no capítulo de metodoloxía; alí tamén recollémoslas diferentes agrupacións realizadas coas opcións de resposta. Agora ocuparémonos das preguntas relativas ás variables dependentes deste primeiro volume do proxecto. A numeración das preguntas correspóndese coa do cuestionario (véxase apéndice 2).

Como lingua inicial do entrevistado considerámo-la resposta á seguinte pregunta: P. 15: *¿En que lingua aprendeu a falar?*, con catro posibilidades de resposta: *galego, castelán, as dúas e outras* (sen especificar cales).

Para averiguar cal é o dominio do entrevistado para cada destreza do galego, fixémo-la seguinte pregunta P. 16: *¿Cal é o seu dominio do galego?*, con posibilidades de responder nas catro destrezas indicadas máis arriba. Ademais, para cada unha delas optamos por abrir unha batería de respostas de carácter ordinal que serviría para o grao de dominio. As posibilidades eran: *moito, bastante, pouco e nada*. Por operatividade, a menos que se indique, fálese de dominio (efectivo) de calquera das destrezas a partir das sumas dos valores *bastante e moito*:

	Moito	Bastante	Pouco	Nada	N.P.
Enténdeo	4	3	2	1	9
Fálao	4	3	2	1	9
Leo	4	3	2	1	9
Escribo	4	3	2	1	9

Coa pregunta P. 18: *¿Cal é/era o dominio do galego na súa familia?* recolleuse información sobre o dominio do galego nas dúas xeracións que precedían a do entrevistado, polo que nun dos eixes aparecían *o pai, a nai, o avó e a avoa*, mentres que noutra presentamos unha secuencia de posibilidades que ía desde *ningún* (dominio) ata o dominio das catro destrezas, como aparece na táboa seguinte²:

²As etiquetas desta táboa corresponden ós seguintes valores: A. Ningún dominio; B. Pode entendelo galego; C. Pode entendelo e falalo; D. Pode entendelo, falalo e lelo; E. Pode entendelo, falalo, lelo e escribilo; F. Pode entendelo, lelo e escribilo; G. Non procede, non sabe ou non contesta. Con posterioridade recodificouse F como E, xa que eran moi poucos os que entraban naquela categoría.

	A	B	C	D	E	F	G
Pai	1	2	3	4	5	8	9
Nai	1	2	3	4	5	8	9
Avó	1	2	3	4	5	8	9
Avoa	1	2	3	4	5	8	9

A pregunta P. 17: *¿Como aprendeu a fala-lo galego?* foi pechada coas seguintes posibilidades: *familia, escola, amigos, veciños, traballo e outros*. A diferenza que reflicten as dúas opcións maiormente elixidas (*familia e escola*) semella responder á dicotomía *aprendizaxe espontánea/aprendizaxe formal*.

Á parte dos cruzamentos nos que a variable independente é de tipo social, interesounos saber en que medida a lingua inicial presentaba certa correlación coas preguntas que trataban da competencia, tanto no caso do entrevistado coma no das outras dúas xeracións. Así pois, elaborouse unha nova matriz na que a variable de control pasou a se-la lingua inicial do entrevistado.

As limitacións de espacio desta publicación facían inviable unha análise detida de cada un dos 34 sectores en que dividimos Galicia. Decidimos entón facer unha selección de 6 sectores³ que son os que seguen:

Provincia da Coruña: A Coruña cidade (sector 1) e Santiago (sector 2).

Provincia de Lugo: Lugo-2 (sector 13) e Lugo-5 (sector 16).

Provincia de Ourense: Ourense-4 (sector 21).

Provincia de Pontevedra: Pontevedra cidade (sector 26).

Pódese pensar que a selección realizada é máis ben curta, ou mesmo inadecuada. Era imposible realizar unha selección máis ampla se queriamos estudar minimamente en profundidade as cuestións tratadas. En canto á inadecuación, non pretendemos que estes seis sectores sexan representativos de todos e cada un dos 34 en que dividimos Galicia, senón tan só que reflictan o que ocorre en diferentes tipos de sector (ciudades grandes como A Coruña, pequenas como Santiago, Lugo ou Pontevedra -diferenciadas á súa

³ Para ver que concellos se integran en cada un dos sectores e que tipo de hábitat e de estrutura ocupacional presentan, véxase o capítulo anterior.

vez pola súa estrutura económica-, sectores con vilas grandes como Lugo-2 -Viveiro, Monforte-, con vilas pequenas como Ourense-4 -Amoeiro, Carballeira...-, sectores rurais como Lugo-5 -Abadín, Alfoz, Antas de Ulla...). Evidentemente, estes seis sectores non esgotan a casuística, mais coidamos que poden axudar a reducila considerablemente e, con iso, facilitar unha análise máis polo miúdo e unha máis doada lectura deste traballo. A súa representatividade deriva máis ben da súa diversidade, non do feito de amosar iguais resultados ca outros sectores. Ó longo do libro referirémonos a eles co nome da provincia onde se atopan e o número de sector que teñen nela, xa que coidamos que é unha referencia máis directa e aprehensible para o lector cá do simple número de sector na lista dos 34 establecidos.

Aínda que a unidade básica sobre a que se está a elabora-lo MSG é o sector, cremos oportuno facer tamén unha análise xeral das características de toda Galicia como conxunto para ofrecer unha visión global dos distintos fenómenos sociolingüísticos. Para iso, aplicóuselle a cada unha das distintas mostras obtidas para o estudio dos sectores un coeficiente de ponderación que corruxise o seu peso no conxunto de Galicia de acordo co peso demográfico real que cada sector ten no total de Galicia⁴. Isto deu lugar a unha mostra global de 38.897 individuos que acadaría, no caso de que fose resultado dun mostreo estratificado, unha fiabilidade superior á de cada un dos sectores illadamente. O estimador utilizado vén expresado pola seguinte fórmula:

$$P = \sum_{i=1}^n W_i \cdot p_i$$

P= Porcentaxe de respostas dun determinado tipo no total de Galicia.

W_i = Ponderación que se aplica para cada sector.

p_i = Porcentaxe de respostas a unha pregunta nun sector determinado.

n= Número de sectores.

⁴ Sirvan como exemplo da necesaria ponderación os seguintes: Miño e Coirós, concellos con menos de 5.000 habitantes e con máis dun 33% da poboación ocupada na agricultura e máis doutro 33% na industria e construción, formaron o que denominamos Coruña-11. Neste sector fixéronse 795 entrevistas, 579 en Miño e 216 en Coirós, proporcionais ó número de habitantes de máis de 15 anos (4.271 o primeiro e 1.299 o segundo). Sen embargo, se temos en conta que cando se realizou o inquérito había en Galicia 2.109.392 habitantes de máis de 15 anos e tendo en conta que o número total de entrevistas foi de 38.897, nunha mostra proporcional ó conxunto de Galicia, a este sector tan só lle corresponderían 102 entrevistas. Outro exemplo: na cidade da Coruña pasáronse 1.170 entrevistas nunha poboación de maiores de 15 anos de 169.851 (é dicir, o 0.68%), mentres que no total de Galicia esta cidade representa o 8.05%, o que equivalería a 3.132 entrevistas (que sería o 1.84% da poboación da cidade).

Para elaboralo coeficiente de ponderación de cada sector (W_i), hai que partir da seguinte formulación:

$$W_i = N_i/N,$$

onde N_i é o número de individuos de 16 ou máis anos nun sector determinado; e N é o número total de entrevistas feitas nun sector determinado.

As variables que se tiveron en conta para a análise de Galicia como unha unidade foron as mesmas cás tidas en conta para a análise de cada sector.

En cada unha das seccións deste volume, presentamos en primeiro lugar os datos de toda Galicia na procura dunha visión xeral que sirva como referencia e contraste á hora de examinar cada un dos sectores.

Debido á estratexia estatística seguida para elaborar esta mostra, non é apropiado presentalas frecuencias de cada un dos cruzamentos xa que pola aplicación dun coeficiente compensatorio estas cifras non se corresponden co N real. Sen embargo, non debe esquecerse que a ponderación desta mostra está feita sobre 38.897 individuos, o que significa que en calquera dos casos as frecuencias son elevadas. Esta é unha das vantaxes que presenta a aplicación dun coeficiente fronte á elaboración dunha submostra para toda Galicia que signifique unha selección aleatoria de cuestionarios xa realizados: ó contar cun N tan elevado, o valor representativo da mostra é moito máis alto ca no caso dos sectores, e tamén o é o grao de significación das probas aplicadas.